

צילום: רלי אברהמי

העיתונאי ששאף להטיל ספק בכל, וגם בעצמו

עשור למותו של אודי אשרי
אמיר בן־דוד

במבחר מעורר השתאות של אסכולות וז'אנרים, כולל סדנאות אוטוריית למדי. כלי הניתוח הפסיכולוגיים, הסוציולוגיים והתקשורתיים שאסף במסע הזה, שימדו שו אותו בכל עיתון שערך ובכל טקסט שכתב, בעיתונות ובספרים, אפילו כששיכתב את מדור הרכילות "ציפורה", היווה בשם הרכילאית הדמיונית על ביקור ריה השבועיים אצל "היוגיאני".

היתה לו אוזן רגישה לשפה ומין קוצר רוח עקרוני, נקי אפילו אידיאולוגי, כלפי מוסכמות, עדריות, קליקות, אינטרסנטיות, שמרנות. בביקורות הטלוויזיה שלו וב"משחק מילים", המדור שפירסם ב"הארץ" בשנותיו האחרונות, הוא עסק בעצם בביקורת החברה באמצעות ביקורת השפה. פורם את הטקסטים המודפסים או המשודרים כדי לחשוף את המנגנונים בבטנה הנסתרת שלהם. את השרלטנות, המניפולטיביות, החתפנות, הצדקנות, הבורות או היהירות. גם המוספים שערך שימשו אותו לא רק ככלי לספר סיפורים מעניינים, אלא גם כאמצעי לשאול שאלות, לאורר הנחות מקובלות, להתריס, להטריד.

לא במקרה הוא פירסם והגן על מדורו השבועי של אריה כספי וזל, שביטא עמדות אופוזיציוניות לעמדות החברתיות והכלכליות שהיו מקובלות או במערכת "הארץ". מתוך אותה עמדה ספקנית וביקורתית כלפי כולם, גם – ולפעמים בעיקר – כלפי עצמו וכלפי המעגל שסובב אותו, פירסם אודי ב-1998 ככתבת שער את המאמר המהדהד של ארי שביט "שנאת נתניהו", שבו

רבים בני דורו. יש עיתונאים שמתמנגנים אל בעלי התכונות הללו. רוצים שילטפו אותם או יתעמרו בהם. ש"פרגנו להם" מצד אחד וש"יוציאו מהם את המקסימום" מצד שני. פה ושם היו עורכים שהצליחו לשלב בין אבהות לרשעות (או בין אמהות לרשעות, במקרה הפחות שכזה). אודי לא היה אבהי ולא היה רשע. הוא היה עורך ענייני, שאהב לעבוד עם אנשים ענייניים ולערוך עיתונים ענייניים. עיתונים חכמים ומפתיעים, אבל מוגשים בטמפרטורת החדר. כלי קישוטים סנטימנטליים, סנסציוניים, פומפוזיים או חנפיים. הענייניות הזאת, שהיא תכונה נדירה למדי שיכולה לתעתע, יצר אצל רבים את הרשע שהוא "קר" או "מנוכר" או "מתנשא". אודי היה מודע לתדמית הזאת שלו, והגם שהיא היתה רחוקה מאוד מאישיותו האמיתית, שהיתה סוערת וחמה, היא לא הטרידה אותו עד כדי כך שינסה לתקן את הרשע.

גם כלי להיות מיתולוגי, הוא היה עורך במלוא מורו בן המילה. "במהותו אודי היה עורך במשמעותו האנרית שית הרחבה", ספד לו חנוך מרמרי, שהיה עורך "הארץ" בשנים שבהן אודי ערך את המוסף שאתם קוראים עכשיו. "מאבחן, מנתח, מחליט, מוביל אנשים, מוביל סיפור – אדם המחפש פשר במסמתי ההתנהגות של היחיד, הקבוצה או החברה כולה".

ואודי חיפש פשר, כל הזמן. בתוכו פנימה ובעולם שסובב אותו. הוא היה בעל תואר שני בסוציולוגיה וב"תקשורת ובוגר שנים רבות של טיפולים פסיכולוגיים,

כשאודי אשרי לא היה מרצה מטקסט שהוגש לו לקריאה, הוא היה מכווץ את שפתיו הצרות ועל פניו היה מופיע מין שילוב של חוסר שביעות רצון וקוצר רוח. קל לי לדמיין את ההבעה הביקורתית הזאת. ראיתי אותה הרבה בארבע השנים שבהן הייתי עורך המשנה שלו במוסף "הארץ", כשכל מה שהפריד בין שולחן העבודה שלו לשלי היה חלון זכוכית.

אודי מת מסרטן בקיבה בגיל 57, בשלושה במרץ 2008. אני מדמיין אותו עכשיו מכווץ את שפתיו כשהוא קורא את הטקסט הזה, שנכתב לציון עשר שנים למותו ובוחר להציג אותו כ"עורך מיתולוגי ומי שהיה מביקר התקשורת החשוב ביותר שכתב בישראל".

"נעזוב את המוסכמה התקשורתית המיושנת להיאחזו בימי שנה עגולים", הוא בטח היה מעיר לי. "זה חטא שגם אני חטאתי בו מדי פעם. כנראה אין ברירה. נניח שהעיתונות באמת חייבת 'קולב', תירוץ לדיון. ויאר צייט עגול הוא תירוץ טוב כמו כל תירוץ אחר. אבל מה עלה על דעתך להציג אותי כ'עורך מיתולוגי'? בחייך מי צריך את צירוף המילים השחוק הזה, שכולו הפרזה וחשיבות עצמית? בכל שנותי בעיתונות לא פגשתי עורכים בני אלים שפעלו על האולימפוס. אם דחוף לך להכניס עורכים לבית לורדים שמתקיים רק בדמיון, שמור את הכבוד רק למי שבאמת שינו, באמצעות עריכתו, את האופן שבו אנחנו מבינים את המציאות. אורי אבנרי, קרליבך, גרשום שוקן, אולי גם יודקובסקי ואדם ברוך. עם כל הכבוד לי, אני לא שם".

אודי סלד מהפרוזה ומחשיבות עצמית ומכל קשת הקלישאות התקשורתיות, המשלבות בחוסר חן בין השתיים. קלישאות הן האויבות המילוליות של מחשבה בהירה והתבוננות ביקורתית במציאות. לא במקרה הן כה אהובות על פוליטיקאים חסרי מעוף, יועצי תקשורת ציניים ועורכים עיפיים או נטולי כשרון. התקשורת הישראלית מבוססת בהן, מהכותרות הראשיות ועד אחרונות ה"טסטות", העדויות המצולמות בתוכניות הריאליטי. אודי – תמיד בהיר מחשבה וענייני – היה מנכש אותן בסבלנות מהטקסטים שהוגשו לו. לא תמיד צאו הרבה קלישאות בעיתונים בעריכתו (הוא ערך את "כל העיר" בשנות האינתיפאדה הראשונה, את מוסף "חדשות" מ-1989 עד 1993 ואת מוסף "הארץ" מ-1997 עד 2004). בעיתונים שערך לא כיכבו "ילדים טובים ירושלים" שגדלו להיות "בני טובים", הפכו ל"בחורינו המצוינים" ונשארו תמיד "יפי הבלורית והתואר" (תפסיקו להתייפיי, כתבתו כבר "אשכנזים" ונגמור עם זה, היה אומר בייאוש). לא תמצאו אצלו מנגינות שאי אפשר להפסיק, גיבורי תרבות גדולים מהחיים, טכנולוגיות שלא משקרות, שקט שלפני הסערה, עליות מדרגה, השוואות מופרכות לשואה ושמים שהם הגבול.

אודי מת רגע לפני שהרשתות החברתיות נכנסו לחיינו במלוא עוצמתן ושינו מן היסוד את האופן שבו אנחנו מפיצים וצורכים מידע. על הדרך הן גם הוריינו קו אדרנלין לקלישאות המרטוט ביותר, ומילאו את ימינו בסימני קריאה, באגודלים זקורים ובלבבות אדומים. בינתיים נהפכנו כולנו ליצורי כלאיים של כתב, צלם, עורך, מגיה, מו"ל וחברת הפצה, מרגע שאנחנו פוקחים עיניים ומגששים לעבר המכשיר הסולרי שנטען כל הלילה ליד המיטה ועד שעיינינו נעצמות אחרי שבדקנו כמה לייקים קיבל הפוסט מהבוקר. כבר קצת קשה להיזכר איזה תפקיד מילאו העורכים, בימי ששהם עוד ישבו עם כל הטקסט בישבן על הברז המרכזי של המידע המתפרסם. מהבחינה הזאת, אף על פי שחלף רק עשר שנים מאז מותו, אודי אשרי היה עורך מעין אחר, מדור אחר, שצריך להתגבר על הפייז'ות לקרוא לו "דור הנפילים".

אבהות ורשעות היו שתי תכונות שאיפיינו עורכים

האשים שביט את השמאל (ובתוכו, במובלע, גם את אודי ואת חבריו למערכת "הארץ") ביחס לא רצינוני כלפי בנימין נתניהו. וכך פירסם ביוני 2000 את כתבת השער השנויה במחלוקת "המצאת האיידס", שבה צייטט מנחם בן רופאים ומחקרים שטענו שאין ולא היתה מחלה בשם איידס, אלא רק חולים במחלות שונות, שנגעו מהטיפול שניתן להם בשל אבחון שגוי. אודי לא העריך את נתניהו ובטח שלא אהב אותו. הוא גם היה משוכנע שאיידס היא מחלה מסוכנת. אבל מתוך תפישת העולם שלפניה רצוי להטיל ספק בכל, גם באמונות שלו עצמו, הוא פירסם, והיה מוכן לספוג את הביקורת שידע שתוטח בו, בתוך העיתון ומצד הקוראים. הוא רק היה צריך להשתכנע קודם שהטיעונים מספיק רציניים, שיהיה שווה להתווכח עליהם. אצלו זו אף פעם לא היתה פרובוקציה לשם פרובוקציה, כמו שכל כך מקובל היום, אצל עורכים בני דור הקליקבייט. הוא לא היה ציני.

כמו שקורה לא אחת כשהמנוח הוא איש בעל דעות מעניינות וחשיבה מקורית, אני מוצא את עצמי מדי פעם משחק את המשחק "מעניין מה אודי היה חושב על...". נגיד על הפליק-פלאק המרהיב והמשונה של בני ציפר, שהיה שנים שכנו לקומת המרתף ב"הארץ". או על התלונות נגד ארי שביט, שהיה הכוכב הבולט של מוסף "הארץ" בשנים שאודי ערך אותו. או על חקירת מעשי השחיתות המיוחסים לעו"ד רונאל פישר, שהיה בן טיפוחיו ויקר ללבו במיוחד.

היה לאודי כישרון לזהות ולטפח כישרונות, ורר נאל פישר היה אחד הבולטים שבהם. פישר נקלט ב"חדשות" כמשוחרר טרי מצה"ל על ידי צבי גילת והפך תחת הדרכתו של אודי במוסף לתחקירן-על, שמשגי ספורים בלעדיים מעוררי קנאה. ראיון מרעיש עם אורי זוהר, סדרת תחקירים על רחבעם ואבי (נגדי) שהוכיחו כי עלילות הגבורה שלו לא היו ולא נבראו (פרסום שגרר או מודעות ענק של קציני צה"ל בכל העיתונים נגד "חדשות"); ראיון שחצני של מפקד גלי צה"ל הטרי, עמוס גלבוץ, שהודח בעקבותיו מתפקידו; ראיון עם אריה אבנרי, שסיפר איך מונעים ב"ידיעות אחרונות" פרסום תחקירים ופוסטר בעקבותיו מהעיתון; והיהלום שבכתר – ראיון בלתי נשכח ערב בחירות 1992 עם יצחק רבין, שסיפר בפעם הראשונה על ההתמוטטות שלו ערב מלחמת ששת הימים.

"סלדתי מעודף המוסריות שלו", סיפר פישר על אודי אחרי מותו, ומיד החל לדבר על עצמו, כמקובל, "הוא ידע את זה. היינו בכיסוח גדול, אבל לא מיד. עד גיל 25 הוא האכיל אותי חרא של מוסר והתייפפות, ומיום שעמדתי על דעתי התחלתי למרוד בו כמו שכל ילד עושה לכל אב. אבל אהבנו אחד את השני עד לרגע האחרון. מותו הוא עניין כבד בחיי. כנראה היחיד בעולם שלא מקבל שוחד זה השטן. כי אני ניסיתי. הציתי כל מה שבן תמותה יכול להציע (בתמורה לחייו של אודי) ונכשלתי".

חבל שאת הטקסט הזה עליו אודי כבר לא זכה לקרוא ולנתח. "טוב, מתברר שכדאי להקשיב לעצות שלי, לא?" הוא בטח היה אומר ביושב ומסכם: "הרי לא נרפתע אם מי שסולד מעודף מוסריות ומנסה לשחד את כולם, אפילו את השטן, יגמור בסוף בכלא".

לא ברור לי למה, אבל השאלה שנשאלתי הכי הרבה פעמים על אודי בעשור האחרון היתה אם זה נכון שהיתה לו עין מזוכית אחרי שפקק של בקבוק שמפניה ניתו אל עינו. ובכן, עין מזוכית לא היתה לו, אבל הוא באמת איכד את הראייה בעין אחת כשהנג במסירת השחרור מהצבא ופקק של בקבוק שמפניה ניתו אל עינו. מאז הוא אמנם ראה רק בעין אחת, אבל גם כך ראייתו היתה חדה מזו של רוב האנשים בעלי שתי עיניים בריאות.